

individual occurs as a result of a number of mechanisms that include both the scope of individual consciousness and the sphere of social processes and relationships. Stereotyping is defined as a necessary and important cognitive process that mediates human behavior, helps orientation.

Key words: stereotypes, social stereotypes, stereotyping, personality, youth, social phenomenon, the formation of social stereotypes, youth culture.

Отримано 03.04.2017

УДК 37.013.42 (430)

О. А. Попов
sasha88ua@gmail.com

НІМЕЦЬКІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ МЕТОДІВ І КОНЦЕПТІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Попов О. А. Німецькі підходи до класифікації методів і концептів соціальної роботи. Стаття присвячена аналізу представлених в німецькомовній науковій літературі підходів до класифікації методів та концептів соціальної роботи. Відзначається, що у Німеччині поняття «метод соціальної роботи» вживається у вузькому та широкому значенні. Поняття методу у вузькому значенні здебільшого критикується сучасними дослідниками, адже передбачає спрощене тлумачення методів, як чистих технік, застосування визначених процедур, без врахування цільових установок втручання. Визначено, що більшість німецьких науковців вживають поняття методу у широкому розумінні. Поширеним у фаховій літературі із соціальної роботи в Німеччині є також поняття «концепт», яке зазвичай трактується як ширше по відношенню до метода, та таке, що передбачає аналітично-рефлексивне поєднання дослідження теми, опису цілей і способу дій. Автором відзначається відмінність у тлумаченні базових понять в українській та німецькомовній науковій літературі, що накладає відбиток на підходи до класифікації методів та концептів соціальної роботи. У статті розкривається п'ять етапів розвитку методичних підходів у німецькій соціальній роботі,

відзначається, що класичний підхід до виділення методів соціальної роботи (соціальна робота з випадком, соціальна групова робота та соціальна робота в громаді), запозичений із США, є на сьогоднішній день застарілим і широко критикується. Автором розкрито і проаналізовано сучасні підходи до виділення методів і концептів соціальної роботи, які поширені в Німеччині, зокрема наведені у працях Е. Й. Краусса, А. Ергардт, К. А. Гайслера і М. Хеге, М. Галуске, Р. Поппа, Б. Мігель-Шварце, Г. фон Шпігель, Ф. Штіммера. Констатовано їх значну неоднорідність. Встановлено, що найчастіше вживане в німецькомовній науковій літературі поняття «методу в широкому розумінні» співвідноситься з українськими поняттями «соціально-педагогічні технології», «технології соціальної роботи», адже так само окреслюється спрямуванням на покращення соціального функціонування клієнтів, характеризується комплексністю, розбиттям на етапи і фази, включенням окремих технік і процедур.

Ключові слова: соціальна робота в Німеччині, методологія соціальної роботи, метод у широкому розумінні, метод у вузькому розумінні, концепт, методичні підходи, класифікація методів, «класичні» методи соціальної роботи, технологія соціальної роботи, соціально-педагогічна технологія.

Попов А. А. Немецкие подходы к классификации методов и концептов социальной работы. Стаття посвящена аналізу представлених в німецькомовній науковій літературі підходів до класифікації методів і концептів соціальної роботи. Отзначається, що в Німеччині поняття «метод соціальної роботи» використовується в вузькому і широкому значенні. Поняття методу в вузькому значенні переважно критикується сучасними дослідниками, так як передбачає спрощену трактовку методів, як чистих технік, застосування визначених процедур, без урахування цільових установок втручання. Встановлено, що більшість німецьких учених використовують поняття методу в широкому значенні. Розповсюдженим в професійній літературі по соціальній роботі в Німеччині є також поняття «концепт», яке зазвичай трактується як більш широке відносно до методу, передбачаюче аналітично-рефлексивне поєднання дослідження теми, опису цілей і образів дій. Автором відзначається різниця в трактуванні

базових понять в українській і німецькомовній науковій літературі, що в свою чергу накладає відбиток на підходи до класифікації методів і концептів соціальної роботи. В статті розкривається п'ять етапів розвитку методических підходів в німецькій соціальній роботі, відзначається, що класический підхід до виділення методів соціальної роботи (соціальна робота со случаєм, соціальна груповая робота і соціальна робота в общині), заимствований из США, на сьогоднішній день являється устаревшим і широко критикуемым. Автором раскрыты і проанализированы современные підходи до виділення методів і концептів соціальної роботи, которые распространены в Германии, в частности приведенные в трудах Е. И. Краусса, А. Эрхардт, К. А. Гайслера і М. Хеге, М. Галуске, Р. Поппа, Б. Мигель-Шварц, Г. фон Шпигель, Ф. Штимера. Констатовано їх значительную неоднородность. Установлено, что чаще всего употребляемое в німецькомовній науковій літературі поняття «метода в широком смысле» соотносится с українськими поняттями «соціально-педагогические технологии», «технологии социальной работы», ведь так же определяется направлением на улучшение социального функционирования клиентов, характеризуется комплексностью, разбивкой на этапы і фазы, включением отдельных техник і процедур.

Ключевые слова: соціальна робота в Німеччині, методологія соціальної роботи, метод в широком смысле, метод в узком смысле, концепт, методические підходи, класифікація методів, «класические» методи соціальної роботи, технологія соціальної роботи, соціально-педагогическая технология.

Постановка проблеми. З огляду на реформи, які зачіпають різні сфери життя в нашій державі, в тому числі й соціальну політику, а також задекларований курс на європейську інтеграцію, особливої актуальності набуває вивчення особливостей здійснення соціальної роботи в державах ЄС. Серйозний науковий інтерес в цьому контексті представляє досвід соціальної та соціально-педагогічної роботи, акумульований у Німеччині, особливо із врахуванням тривалої історії їх розвитку, розмаїття сучасних теоретико-методологічних підходів, які застосовуються в роботі з різними категоріями клієнтів в цій країні, а також доволі значної кількості проектів соціального спрямування, які реалізуються в Україні за

підтримки німецьких фондів та організацій.

Аналіз останніх досліджень. Історію розвитку та сучасний стан німецької системи соціальної та соціально-педагогічної роботи розкрито в працях низки вітчизняних науковців, зокрема О. Данченко, С. Грищенко, Л. Завацької, М. Дужої-Задорожної, О. Пришляк, В. Шанц, В. Штифурак тощо. Однак до цього часу не здійснено комплексного дослідження німецького досвіду розвитку методології соціальної роботи, не проаналізовано поширені в німецькомовній науковій думці теоретичні узагальнення щодо класифікації методів соціальної роботи.

Формулювання мети статті. Метою статті є розкриття німецьких підходів до визначення змісту термінів «метод соціальної роботи», «концепт соціальної роботи» та їх класифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед, зауважимо, що в німецькомовній науковій літературі не вироблено єдиного погляду на тлумачення термінів «метод» і «концепт» соціальної роботи.

Так, відомий німецький дослідник методів соціальної роботи М. Галуске відзначає, що у фаховій літературі зустрічаються тлумачення поняття «метод» у вузькому та широкому значенні [3, с. 27].

До трактування поняття «метод» у вузькому значенні можна віднести, наприклад, дефініцію, запропоновану німецьким педагогом Й. Шіллінгом. Він визначає «метод» як успішний шлях до цілі; випробуваний, продуманий спосіб дій, які піддаються трансферу і є спрямованими на виконання визначених завдань та цільових установок [7, с. 105]. Зазначимо, що цей підхід часто критикується у ФРН, адже у такому розумінні методи редукуються до чистих технік і застосування визначених процедур [2, с. 644], передбачають застосування на мікрорівні конкретної інтеракції, не враховуючи цільові установки втручання загалом [3, с. 27-28].

Більшість дослідників тлумачать поняття «метод» у широкому розумінні. Так, Е. Ю. Краусс у «Словнику соціальної роботи» визначає методи соціальної роботи як систематичні форми діяльності для цілеспрямованого професійного поведіння з соціальними проблемами, які підкріплюються професійною етикою, соціальними та гуманітарними науками та відрефлектованим досвідом. Вони містять чітке уявлення про об'єкти і засоби діяльності, є зорієнтованими на цілі і процес та систематично структурованими [11, с. 580]. На думку М. Галуске, методи соціальної роботи тематизують кожен аспект в рамках соціально-педагогічного

концепту/концепту соціальної роботи, мають за мету планомірне, відтворюване і, таким чином, контрольоване оформлення процесу допомоги, а також піддаються аналізу і перевірці щодо того, наскільки вони відповідають предмету, суспільним умовам, цілям втручання, вимогам сфери діяльності, інституцій, ситуацій та осіб, які задіяні [3, с. 32-33].

Концепт зазвичай трактується як ширше поняття по відношенню до метода. Науковці К. А. Гайслер і М. Хеге, під концептом визначають модель діяльності, в якій логічно взаємопов'язаними є її цілі, зміст, методи і процедури. Концепти, на думку вчених, завжди слід розглядати в суспільно-історичному взаємозв'язку їх виникнення і використання [4, с. 20-21].

На думку М. Галуске, концепти і методи можна розглядати лише у єдності, і різниця між ними полягає в першу чергу у розставленні наголосів: на концептуальному рівні піддається перевірці аналітично-рефлексивне поєднання дослідження теми, опису цілей і способу дій, а на методичному рівні – головний акцент зміщується на різні аспекти способу дій [3, с. 32-33].

Як видно із вище викладеного, тлумачення поняття «метод соціальної роботи» в німецькій та українській фаховій літературі є відмінним. Це, в свою чергу, відображається також при спробах здійснити їх класифікацію.

Дослідники Й. Шіллінг і С. Целлер виділяють 5 етапів розвитку методичних підходів у німецькій соціальній роботі [8, с. 208-214]:

1 етап (перша половина ХХ ст.) – пов'язаний головним чином з іменем А. Саломон та її працею «Соціальний діагноз»;

2 етап (50-ті роки ХХ ст.) – відбулось запозичення трьох, так званих класичних, методів соціальної роботи із США, зокрема: соціальної роботи з випадком, соціальної групової роботи та соціальної організації громади;

3 етап (1968-1975 роки) – критикувалась ненауковість класичних методів, нечіткість та неоднозначність термінології;

4 етап (80-ті роки ХХ ст.) – традиційні методи соціальної роботи були фактично визнані незадовільними для ідентифікації професії, а тому почали розвиватись нові робочі підходи. До таких «нових методів», належали консультування, терапія і супервізія, процесорієнтовані методи (соціальна техніка, кризова інтервенція), мультиперспективна робота;

5 етап (з початку 90-их років ХХ ст.) – відбувається розвиток підходів, орієнтованих на близькість до буднів, життєвого світу клієнтів, соціально-просторових підходів, соціального кейс-

менеджменту та мережевої роботи, роботи з випадком та діагностики, соціального менеджменту.

Класичний підхід до виділення методів, який домінував в соціальній роботі ФРН до 70-х років ХХ ст. передбачав виокремлення трьох вищеназваних методів, і розгляд нових концептів як їх відгалужень. Сучасні критики цього підходу відзначають, що хоча соціальні працівники і взаємодіють з окремими особами, групами чи громадами, тим не менш, вони лише зрідка використовують у своїй діяльності концептуальне розуміння цих методів із 50-70-их років ХХ ст. Часто ці терміни використовуються лише як схема для впорядкування, що однак, не свідчить, що нові методичні підходи виникають на ґрунті класичних. Слід відмітити і те, що на відміну від класичних методів, які були зорієнтовані насамперед на клієнта, все більшої ваги набирають методи, які є націленими швидше на роботу з самими соціальними працівниками (наприклад, супервізія), чи організацію соціальних інститутів (наприклад, планування допомоги молоді, соціальний менеджмент) [3, с. 163-164].

На думку німецького дослідника У. Бартмана, так звані «класичні методи» фактично є не методами, а радше сферами діяльності, в яких використовуються певні методи [1, с. 16]. Цієї ж думки дотримуються і Й. Шіллінг та С. Целлер, які розглядають їх як «форми роботи», в межах яких застосовуються конкретні методи чи методичні способи дій [8, с. 214].

Німецький науковець Е. Й. Краусс виділяє первинні (робота з одиничним випадком, групова робота і робота в громаді) та вторинні методи (супервізія, планування, консультування) [3, с. 164].

А. Ергардт розрізняє методичні підходи для роботи з клієнтами і соціальними системами (первинні методи) і методичні підходи для роботи в соціальних організаціях (вторинні методи). До першої групи підходів належать методи роботи з окремими особами, парами і сім'ями (наприклад, соціальна допомога в окремому випадку, кейс-менеджмент, планування процесу допомоги, сімейне консультування, соціально-педагогічна сімейна допомога) і пропозиції для груп і громад/районів міста (наприклад, соціальна групова робота, соціальне планування, робота в громаді, робота в районах міста, вулична соціальна робота). Методи другої групи підходів слугують для покращення та підвищення ефективності спільної роботи в організаціях і визначають способи ефективного здійснення роботи й досягнення її цілей в соціальних організаціях. До цієї групи підходів належать, наприклад, супервізія, організаційний розвиток,

менеджмент якості, соціальний менеджмент [2, с. 644].

К. А. Гайслер і М. Хеґе розрізнення здійснюють серед концептів, виділяючи серед них: психоаналітичні, консультаційні орієнтовані на клієнтів, консультаційні орієнтовані на комунікацію концепти та концепти групової динаміки і групової педагогіки. В межах кожного з цих концептів науковці виокремлюють свої власні методи, до прикладу, до групової педагогіки, на їх думку, належать методи групового навчання і соціальної групової роботи [4].

М. Галуске пропонує свою сучасну класифікацію, виділяючи три групи діяльнісних концептів і методів соціальної роботи [3, с. 163-167]:

1. Спрямовані на клієнта концепти та методи – характеризуються спробами здійснення соціально-педагогічного втручання, і, відповідно, оформленням спланованої, структурованої, взаємодії між соціальним працівником і клієнтом, яка піддається перевірці. До них належать методи та концепти, спрямовані на роботу з окремим випадком і первинну групову роботу (соціальна допомога в окремому випадку, соціально-педагогічне консультування, клієнто-центроване консультування, мультиперспективна робота з випадком, кейс-менеджмент, медіація, соціально-педагогічна діагностика, сімейна терапія, сімейно-центрована робота) та методи та концепти, спрямовані на групову роботу і роботу з соціальним простором (соціальна групова робота, робота з громадою, педагогіка переживання, тематично-центрована інтеракція, конфронтативна педагогіка, вулична робота, соціальна мережева робота).

2. Методи і концепти, опосередковано спрямовані на втручання – вони хоча і можуть спрямовуватись на втручання, однак не передбачають його структурування в своїх рамках, а тільки рефлексивний аналіз. Методи цієї групи, націлені передусім на співробітників, з метою покращення здатності до професійної діяльності і аналізування шляхом (само)спостереження, аналізу і дискурсу. Ці методи можуть розширити бачення від одного конкретного випадку до аналізу інститутів, їх структурних рамок умов, комунікативної та командної побудови. Також вони здатні здійснювати зміни соціально-педагогічної взаємодії та інтервенцій, коли їх рефлексивний потенціал скеровується на перевірку практичної діяльності і структур певних установ. До цієї групи відносяться такі методи, як: супервізія, самооцінювання.

3. Структурно і організаційно спрямовані методи і концепти – в цьому випадку головним чином мова йде про більш-менш

узагальнене регулювання і планування структур допомоги. Ці методи зосереджені насамперед на структурних і організаційних рамкових умовах соціально-педагогічної інтервенції. Ця група включає такі методи: соціальний менеджмент, планування допомоги молоді [3, с. 163-167].

Певну модифікацію цієї класифікації здійснив Р. Попп, виділяючи такі три групи методів [5, с. 104]:

1. Спрямовані на клієнта методи: методи, спрямовані на окремі випадки (наприклад, кейс-менеджмент, соціальне консультування); методи, спрямовані на групи і соціальний простір (наприклад, соціокультурна анімація, соціальна медіація).

2. Структурно спрямовані методи (соціальне планування, соціальний менеджмент, соціальне адміністрування).

3. Професійно спрямовані методи (саморефлексія, самооцінка, інтервізія, супервізія).

Вчена Б. Мігель-Шварце виокремлює дві групи методів [6, с. 20-22]:

1. Орієнтовані на клієнтів методи – їх завданням є зменшення складності комунікаційних зв'язків між організаціями, спеціалістами та клієнтами, а також структурування комунікації і забезпечення її функціональності. За допомогою методів цієї групи повинні усвідомлюватись і безоцінювально обговорюватись різні розуміння життєвих ситуацій і сервісів допомоги. До них дослідниця відносить: педагогічні інтервенції, емпauerмент, планування допомоги, роботу з випадком, системне консультування, пошук ресурсів в оточенні, складання генограм (схем сімейної історії).

2. Орієнтовані на організації – виконують функцію керування складними системами організацій, врегулювання в їх рамках функціональних відмінностей і відносин з середовищем. Тобто, з їх допомогою забезпечується ефективне функціонування організацій. До цієї групи належать: аналіз соціального простору, розвиток концепцій, оцінювання [6, с. 20-22].

Дещо відмінного від інших дослідників підходу дотримується Г. фон Шпігель: вона пропонує структурований «набір інструментів», який впорядковується за допомогою діяльнісних сфер (аналіз рамкових умов; ситуаційний чи проблемний аналіз; визначення цілей; планування; оцінювання) і діяльнісних рівнів (випадків, менеджменту та комунального планування) [5, с. 104]. Хоча робочі кроки різних діяльнісних сфер на кожному з діяльнісних рівнів і мають багато подібних елементів, все ж вони відрізняються через різні фактори впливу на цих рівнях [9, с. 252].

Цікавим є також підхід, запропонований Ф. Штіммером, який розробив статичну модель «Орієнтаційний растр змістовних рівнів методичних дій: від антропології і до техніки» [10, с. 23]. А. Гаймгартнер відзначає, що методам, у тлумаченні М. Галуске, в цій класифікації найбільше відповідають керуючі діяльністю концепти, наприклад, кейс-менеджмент, мережева робота, вулична соціальна робота, емпауермент, орієнтована на мережі робота в громаді, педагогіка переживання і т. п. [5, с. 104]. Вони характеризуються тим, що встановлюють логічний взаємозв'язок між усіма елементами, починаючи від аксіологічних припущень і завершуючи конкретними техніками [10, с. 25].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вище викладене, зауважимо, що українські та німецькі підходи до тлумачення поняття «метод соціальної роботи» є відмінними. Так, найчастіше вживане в німецькомовній науковій літературі поняття «методу в широкому розумінні» співвідноситься з українськими поняттями «соціально-педагогічні технології», «технології соціальної роботи», адже так само окреслюється спрямуванням на покращення соціального функціонування клієнтів, характеризується комплексністю, розбиттям на етапи і фази, включенням окремих технік і процедур. У той же час поняття «метод у вузькому розумінні» в Німеччині є здебільшого критикованим. Окрім того, в німецькомовній фаховій літературі зустрічається поняття «концепту», яке передбачає аналітично-рефлексивне поєднання дослідження теми, опису цілей і способу дій. Така відмінність у тлумаченні базових понять накладає свій відбиток на підходи до класифікації методів та концептів соціальної роботи в Німеччині. При цьому вважаємо, за доцільне відзначити їх значне різноманіття.

Перспективними, на нашу думку, є подальші наукові дослідження історії розвитку та сучасного стану методології соціальної роботи в Німеччині, а також більш детальне вивчення практики застосування окремих методів, при здійсненні соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в цій країні.

Список використаних джерел

1. Bartmann U. Verhaltensmodifikation als Methode der sozialen Arbeit : ein Leitfaden / U. Bartmann. – Tübingen : Dgvt-Verlag, 2005. – 93 s.
2. Fachlexikon der sozialen Arbeit / [Red. und Lektorat R. Mulot, S. Schmitt]. – [6 Aufl.]. – Baden-Baden : Nomos, 2007. – 1195 c.

3. Galuske M. Methoden der Sozialen Arbeit : eine Einführung / M. Galuske. – [9 Aufl.]. – Weinheim ; München : Juventa Verlag, 2011. – 407 s.
4. Geißler K. A. Konzepte sozialpädagogischen Handelns : ein Leitfaden für soziale Berufe / K. A. Geißler, M. Hege. – [11 Aufl.]. – Weinheim ; München : Juventa Verlag, 2007. – 224 s.
5. Heimgartner A. Komponenten einer prospektiven Entwicklung der sozialen Arbeit / A. Heimgartner. – Wien ; Berlin ; Münster : Lit, 2009. – 432 s.
6. Methodenbuch soziale Arbeit : Basiswissen für die Praxis / Hrsg. B. Michel-Schwartz. – [2 Aufl.]. – Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009. – 346 s.
7. Schilling J. Didaktik, Methodik der Sozialpädagogik : Grundlagen und Konzepte / J. Schilling. – [5 Aufl.]. – München ; Basel : E. Reinhardt, 2008. – 288 s.
8. Schilling J. Soziale Arbeit : Geschichte, Theorie, Profession / J. Schilling, S. Zeller. – [3 Aufl.]. – München : Reinhardt, Ernst/BRO, 2007. – 292 s.
9. Spiegel H. von Methodisches Handeln in der sozialen Arbeit : Grundlagen und Arbeitshilfen für die Praxis / H. von. Spiegel. – [3 Aufl.]. – München ; Basel : E. Reinhardt, 2008. – 269 s.
10. Stimmer F. Grundlagen des methodischen Handelns in der sozialen Arbeit / F. Stimmer. – [2 Aufl.]. – Stuttgart : Kohlhammer, 2006. – 236 s.
11. Wörterbuch Soziale Arbeit : Aufgaben, Praxisfelder, Begriffe und Methoden der Sozialarbeit und Sozialpädagogik / [Hrsg. D. Kreft, I. Mielenz]. – [6 Aufl.]. – Weinheim ; München : Beltz Juventa, 2008. – 1140 s.

Popov O. A. German approaches to the classification of methods and concepts of social work. The article is devoted to the analysis of methods and concepts of social work classification in German scientific literature. The author emphasizes that there is no common definition of the term «method of social work» in Germany and it can be used in its narrow and its broad sense. Definition of method of social work in its narrow sense is largely criticized by modern researchers since it reduces methods to techniques, application of specific procedures, not taking into account the aims of intervention. On the contrary, definition of method of social work in its broad sense is used by the majority of German scientists. Term «concept of social work» is usually interpreted as wider than «method of social work» and involves analytical and reflexive combination of research topics, objectives and modus operandi. The

author points out that there is a difference in the interpretation of basic terms in Ukrainian and German scientific literature that affects the approaches to the classification of methods and concepts of social work. The article reveals five stages of methodological approaches development in German social work. Modern German approaches to the classification of methods and concepts of social work are analyzed, in particular developed by E. J. Krauß, A. Ehrhardt, K. A. Geißler and M. Hege, M. Galuske, R. Popp, B. Michel-Schwartz, G. von Spiegel, F. Stimmer. Their significant diversity is ascertained. It is concluded that German definition of «method in its broad sense» refers to Ukrainian terms «social-pedagogical technology» and «technology of social work», as well as they are also directed on the improvement of social functioning of clients, are characterized by complexity, split into stages and phases, include specific techniques and procedures.

Key words: social work in Germany, methodology of social work, method in its broad sense, method in its narrow sense, concept, methodological approaches, classification of methods, «classical» methods of social work, technology of social work, social-pedagogical technology.

Отримано 11.04.2017

УДК 37.013.42:364.446

Л. І. Романовська
lroman@online.ua

ДИТЯЧІ ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ЧИННИК ПРОТИДІЇ ЗАЛУЧЕННЮ ПІДЛІТКІВ У НЕФОРМАЛЬНІ УГРУПУВАННЯ АСОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTI

Романовська Л. І. Дитячі громадські об'єднання як чинник протидії залученню підлітків у неформальні угруповання асоціальної спрямованості. У статті здійснено аналіз ефективності використання дитячих громадських об'єднань як чинника протидії залученню підлітків у неформальні угруповання асоціальної спрямованості. Вивчено стадії формування дитячої організації на етапі виникнення і функціонування як неформальної групи або малої